

development. In the process of research it is necessary to proceed from a comprehensive understanding of the phenomenon of childhood in which adults and children interact.

Key words: childhood, childhood phenomenon, childhood crisis, childhood disappearance, individualization of childhood, emancipation of childhood.

UDC 008:(=161.2)

TRANSFORMATION OF CHILDHOOD IN THE CONTEXT OF SOCIAL CHANGE: CULTURAL DIMENSION

Hayevska Tatiana – Ph.D. in History, Senior Research Fellow Institute for cultural research (Institute of culturology) National Academy of Arts of Ukraine

Vyshnevskaya Halyna – Ph.D. in Culturology, associate professor of the department of Tourism of Kyiv University of Culture

The aim of the article to pay attention to the fact that not only the material and the practical environment of childhood is changing, but also activities related to childhood, but the ideas about the child themselves are changing.

Research methodology. Growing up of children depends not only on the institutional actions of the state and the various bodies that are called upon to engage in supporting childhood. Life world of childhood has been creating and recreating targeted and unconscious actions of individuals: parents, educators, teachers, children's community, the subjects themselves. Historical, cultural and comparative methods allow us to fix the direction and to intensify these processes in modern society.

Results. One of the findings of our study is that not only the school, but also children's organizations can and should become a kind of informational centers on children's problems. Moreover, it should be defined only for them the right to participate actively in society. In the children's environment, there is an interest in this problem; children with the active social position are able to engage themselves into work with their peers.

Novelty. This article attempts to consider the social and the cultural space that directly affect the sphere of childhood, which leads to the change in childhood.

The practical significance. The theoretical analysis of the wide range of sources on the problems of childhood leads to the need to recognize the significant increase in the diversity of trajectories of child development in the description of the current situation.

Key words: childhood, childhood phenomenon, childhood crisis, childhood disappearance, individualization of childhood, emancipation of childhood.

Надійшла до редакції 25.09.2018 р.

УДК 316.736:728+161.2

ТРАДИЦІЙНА УКРАЇНСЬКА ДИТЯЧА СУБКУЛЬТУРА В СУЧАСНОМУ МУЗЕЙНОМУ ПРОСТОРИ

Левчук Ярослава – кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник відділу культурної антропології, Інституту культурології НАМ України, м. Київ
orcid.org/0000-0002-6455-7559
doi.org/10.35619/ucpmk.vi27.58
info.iknamu@gmail.com

Означено явище традиційної дитячої субкультури як простір інкультурації особистості. Проаналізовано шляхи та форми використання складових традиційної української дитячої субкультури в сучасному музейному просторі, зокрема в Національному музеї історії України, Меморіальному музеї Михайла Грушевського, Національному центрі народної культури «Музей Івана Гончара», Національному історико-культурному заповіднику «Чигирин».

Ключові слова: традиція, українська дитяча субкультура, інкультурація, музейні практики.

Актуальність поставленої проблеми визначається викликами сучасного українського суспільства, яке перебуває на роздоріжжі двох суперечливих тенденцій цивілізаційного розвитку: глобалізації та трайболізації (руху до етнонаціональної ідентичності). На думку сучасного українського філософа та культуролога В. Личковаха, у світлі останніх конфліктів постає потреба переходу від соціального і національного протиставлення до холистичної парадигми універсалізму, коли людство приходить до планетарної самосвідомості, збагаченої духовною співтворчістю націй і народів [17; 49]. М. Мід, засновниця антропології культури, зокрема концепції культурного релятивізму, зазначає, що для дитячої субкультури властиве і відмежування, і певне взаємопроникнення дорослого і дитячого культурного простору [21]. Відтак можна досліджувати традиційну дитячу субкультуру як ефективну модель інкультурації, вивчення культури через моделі дитинства.

Процес інкультурації, за допомогою якого етнічна група «передає себе у спадок» новим членам, передусім дітям, набуває нового значення в сучасному глобалізованому світі. Виокремлюють три типи культурної трансмісії, тобто передання культурного досвіду, знання та цінностей [3; 107]. Це вертикальна трансмісія (передання культурних цінностей, умінь, вірувань тощо від батьків до дітей), горизонтальна трансмісія (засвоєння дитиною соціального досвіду і культурних констант через спілкування з однолітками) і непряма трансмісія – культурний вплив на дитину культурних та освітніх закладів – музеїв, дитячих садків і шкіл.

Всесвітньо відомий нейрохірург і письменник Г. Марш на презентації під час 25 Book Forum у Львові (23.09.2018 р.) говорив про надзвичайну важливість дитинства, від перших років життя до підліткового віку. На його думку, перші два роки життя дитини критично впливають на те, який спосіб життя вона обере згодом. Освіта і емоції, які накопичить особистість за цей час, впливають на всю її подальшу долю. «...саме любов, отримана або не отримана впродовж цих двох років, впливає на те, як ми побудуємо стосунки з іншими людьми..., саме те, як виростають діти, яким є їхнє раннє дитинство, визначає те, яким буде згодом наше суспільство» [20]. Культурне середовище, в якому зараз формується нове покоління, його складові та основні каталізatori визначають надзвичайну актуальність дослідження когнітивних властивостей традиційної української дитячої субкультури, застосування їх у сучасному музейному просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Залучення складових традиційної української дитячої субкультури до сучасного музейного простору – це міждисциплінарна проблема на стику музеєзнавства і культурології, яку лише починають досліджувати. До неї звертаються лише декілька авторів поодиноких публікацій (В. Бекетова, І. Гаврилова, Я. Діденко, І. Зубченко, Н. Капустіна, Я. Музиченко та ін.), проте окремих досліджень досі не проводилося.

Тож метою статті є виявлення форм використання елементів традиційної української дитячої субкультури в музейному просторі (на прикладі використання дитячого фольклору, народного дитячого одягу, іграшок та предметів побуту, що стосуються дитини, у декількох музеях Києва), а також окреслено форми популяризації дитинознавчих досліджень М. Грушевського в музейних практиках Національного історико-культурного заповідника «Чигирин».

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед найдієвіших і найнасиченіших майданчиків занурення дитини в традиційну культуру є музейний простір. А ефективний інструмент цього процесу – традиційна дитяча субкультура – підсистема української культури, властива дитячому середовищу від народження до підліткового віку, що має сталий перелік складових, зафіксованих у XIX–XX ст.: дитячий фольклор, гумор (жарти, прозивалки, докучливі казки, анекдоти), словотворчість, звичаєве право, табування, ігри (рухливі, рольові, предметні), дитячу магію і міфотворчість, становлення світогляду (перші спроби осмислення релігії, роздуми про світ і себе в ньому), формування естетичних уявлень (одяг, прикраси, майстрування) [18; 11].

Культурний код традиційної української дитячої субкультури сформувався в рамках загальної системи української культури завдяки постійному багатовекторному міжкультурному діалогу, координати якого визначаються колізією «дорослий – дитина» чи «дитина – дорослий». Цей діалог може набувати форм «відновлення культури», її «розвитку», «відновлення традицій» – чи «протистояння», «руйнування» та ін., але він є необхідною умовою існування субкультури. Це особлива система уявлень про світ, цінності тощо, яка формується в просторі панівної культурної традиції цього суспільства й посідає в ній відносно автономне місце. За В. Абраменковою, дитяча субкультура – це особливий значеннєвий простір цінностей, настанов, способів діяльності та форм спілкування, що здійснюються в тій чи тій конкретно-історичній соціальній ситуації розвитку [1].

Традиційна українська дитяча субкультура забезпечувала цікаву й корисну життєдіяльність, адекватну для різних вікових груп у різні пори року, за будь-якої погоди, вранці, вдень чи ввечері, для дівчаток і хлопчиків окремо чи разом. Вона була ніби бриколером, який своєрідним чином komponує форми культури для задоволення потреб дитини, дбаючи про її всебічний розвиток, поєднує відтворення незмінних словесних і мистецьких форм та імпровізацію, яка є містком між традицією і сучасністю, засобом переосмислення, осучаснення традиції, одним із критеріїв актуальності тієї чи іншої форми традиційної дитячої субкультури сьогодні.

У столичних музеях розроблено і впроваджено чимало програм роботи з дітьми від найменшого до підліткового віку. Застосовуються різні форми роботи: інтерактивні екскурсії, майстер-класи, організовані заходи до календарних (Великдень, Різдво) і родинних свят (дні народження в музеї), фестивалі на музейній базі.

Різдвяні дитячі програми Національного музею історії України «Дива новорічних свят» містять чимало елементів традиційної української дитячої субкультури: значну кількість жанрів дитячого

фольклору (лічилки, скоромовки, загадки, колядки і щедрівки, віншування, пісні та казки), дитячого ремісництва (виготовлення дитячої іграшки власноруч, ткацтво, писанкарство, витинанкарство, вибійка), обряди за участі дітей (зустріч птахів на Стрітіння, *Різдвяні* свята, колядування). Програма містить інформацію про традиції Нового року в трипільців, греків, кочових і осілих племен, які населяли територію сучасної України, а також про особливості святкування Дня святого Миколая, Різдва, Водохреща на українських землях. На цьому матеріалі розроблено інтерактивні дитячі екскурсії з елементами квесту.

В Історико-меморіальному музеї М. Грушевського у Києві проводиться серія інтерактивних науково-практичних занять, присвячених складовим традиційної української дитячої субкультури, що стосуються дітей від народження до 3–4 років, у рамках міжмузейного проекту «Культурний декрет», створеного для мистецького дозвілля батьків із дітьми віком від народження до 3 років [16]. На заняттях популяризуються експедиційні записи дитячого фольклору (забавлянки, чучикалки, безкінечні казочки, колискові) з Черкащини, Київщини, Сумщини та Івано-Франківщини. Ці перші форми гри дитини зі світом довкола неї містять ранжовані, відповідно до певних вікових потреб, психологічні константи, емоційні та культурні маркери, що зумовлюють зміну одних суголосних певному вікові жанрів дитячого фольклору іншими. Процес співвіднесення дитиною себе і світу в традиційній культурі розпочинається у наймолодшому віці через поєднання тактильних, слухових і зорових вражень при застосуванні пестушок, потішок, забавлянок. Цей межовий жанр, у якому діти можуть виступати і продуцентами, і реципієнтами, наразі набуває активного застосування у приватних і державних дитячих закладах, змагаючись із досі більш поширеними російськими та англійськими потішками. Синкретизм слова й дії, поєднання слухових і тактильних відчуттів, характерне для цього жанру, забезпечує позитивну емоційну реакцію дитини і відтак широку популярність і сучасне застосування (ігри-забавлянки «Сорока-ворона», «Ладки-ладусі», «Кую-кую чобіток», «Печу-печу хлібчик»). Властиве народній культурі зіставлення хліба і голови (забавлянка «Печу, печу хлібчик»), що походить ще з прадавніх часів, закріпилося у багатьох жанрах фольклору. На рівні чуттєвої асоціації дитині вперше пропонується одна із засадничих символічних констант народної культури. У рамках цього проекту також репрезентується колекція народних дитячих іграшок, частина з яких відтворена за працею М. Грушевського «Дитячі забавки та гри усякі» [13]. Ця збірка подає широкий спектр засобів розвитку дитячого просторового мислення, тактильної чутливості, відчуття кольору, ритму, матеріалу. Вона відкрила в українській етнографії епоху осмислення не лише дитячої іграшки, а й загалом дитячої субкультури та підвалин майбутнього світогляду. Чимало описаних Грушевським іграшок сприяють усвідомленню елементарних фізичних закономірностей. Це, власне, віддзеркалення технічного поступу людства, історія винахідництва в Україні (млинки, спірса, праща, вуркало, повітряний змій). Можна пригадати, як К. Цюлковський готувався до своїх відкриттів ще в дитинстві, коли замріяними очима супроводжував політ повітряного змія.

Кожна гра чи іграшка, віднайдена і описана М. Грушевським, вирішувала якусь проблему зростання, відтворювала стадії розвитку людства і людини (стрелька, возик, ральце...). Сучасний дослідник української народної іграшки О. Найден переконаний, що «для дітей, які перебувають на межі між раннім і середнім розвитком, такі іграшки (народні. – Я. Л.) особливо потрібні. Вони допомагають знаходити образні відповідники між реально-конкретним та умовно-узагальненим, осягати світ предметних реалій через пластично доцільні та дотично-комфортні форми» [22; 20].

Механічні народні іграшки (млинки, гойдалки, крутилка) дають можливість пройти шляхом дорослих винаходів, зрозуміти і випробувати основні фізичні закони. М. Ф. Грушевський часто закінчує описи способу виготовлення іграшки запевненням, що дітей нерідко тишив сам процес творення не менше, ніж процес гри. Зібрання ігор і описів іграшок М. Грушевського – результат вдумливого, уважного ставлення до дитини. О. Найден, аналізуючи специфіку іграшкової культури, зауважує: «У дитинстві людства освоєння простору навколишнього середовища відбувалося шляхом створення найпростіших («примітивних») лаконічно-компактних форм із найбільш доступних природних матеріалів» [22; 6]. Деякі українські дитячі іграшки відтворюють образи птахів, звірів, тварин, зрештою – людиноподібні образи різних божеств, маючи величезний функціональний потенціал у розвитку дитини, не втратили і досі зв'язку з функціональним навантаженням у системі ритуалу. На думку О. Найдена, «спілкуючись з народною іграшкою через зір і дотик, іноді й через смак., дитина збагачується загальнолюдським, національним і місцевим досвідом художньо-естетичної та доцільної організації матеріалу, а через нього – організації навколишнього життєвого простору» [22; 6].

Окремо варто окреслити діяльність дитячої школи традиції «Орелі», яка діє на базі «Національного центру народної культури «Музей Івана Гончара» [11]. Серед напрямів її діяльності – традиційні народні танці, трієсті музики (скрипка, сопілка, бас, бубон), основи гри на традиційних народних інструментах за системою музичного розвитку К. Орфа, фольклор (пісні,

ігри, речитативи), а також різні види народних ремесел: вишивання, ткацтво, соломоплетіння, писанкарство. Серед засадничих принципів дії школи – передання музичної та вокальної традиції максимально природно, без вивчення нотної грамоти, слова пісень і мелодія запам'ятовуються зі слуху. З метою відродження автентичного способу відтворення усного передання традиції народного виконавства слова та мелодія пісні, а також мелодія та рухи танцю часто переймаються дітьми на слух без нотного супроводу з архівних експедиційних відео- та аудіозаписів. Усі учні школи є учасниками дитячого фольклорного гурту «Орелі», який репрезентує фольклорну традицію Середньої Наддніпрянщини (Київщина, Полтавщина, Черкащина).

Діяльність школи «Орелі» розпочалася так само з організації фестивалю з однойменною назвою, центром і організатором якого був Національний центр народної культури «Музей Івана Гончара». У 2008 р. у цьому музеї відбувся Перший Всеукраїнський дитячий фольклорний фестиваль «Орелі». На ньому одночасно діяло одразу кілька напрямів (майстер-класи, виступи фольклорних гуртів, виставка «Дитина в звичаях і побуті українського народу», Круглий стіл, присвячений методикам використання складових традиційної дитячої субкультури в сучасному культурному просторі). Були запрошені дитячі фольклорні гурти (з Харківщини, Вінниччини, Дніпропетровщини, Донеччини, Луганщини, Черкащини, Львівщини, Закарпаття, Полтавщини, Київщини і Києва). Умовою участі у фестивалі стало виконання автентичного дитячого фольклору, з мінімальною сценічною режисурою і лише зі свого регіону.

Важливою передумовою актуалізації традиційної української дитячої субкультури на фестивалі є також обов'язковий елемент інтерактиву, коли глядачі, і діти, і дорослі, самі стають співучасниками дійства. Адже особистий досвід справляє набагато сильніший вплив на людину, ніж споглядальний. Важливим явищем фестивальної культури, своєрідним «дрес-кодом», є також неодмінність народного строю – важливий культурний маркер. На першому фестивалі «Орелі» відбувся конкурс українського народного дитячого костюма. Окрім переможця, у кожному колективі був відзначений справжній старовинний дитячий костюм. Наприклад, хлопчики з Львівського ансамблю «Цімборики» були вдягнуті в копії традиційних дитячих строїв їхнього села, а найменший – у справжній дитячий полотняний костюм початку ХХ ст., який зберігся у сільській церкві. Відтак завдяки фаховій оцінці працівників музею – справжніх знавців українського народного строю – дитячі фольклорні гурти отримали потужний поштовх до вдосконалення своїх сценічних костюмів, відродження регіональних особливостей дитячого народного строю.

Одночасно з виступами працювали майстер-класи з гончарства, соломки, ткацтва, бісеру, діти вчилися робити ляльки-мотанки, ляльки з кукурудзиння, скрипочки і свистки з кукурудзяних стовбурів, а також гратися в українські народні ігри та співати пісень. Постійно діяв дитячий ігровий простір, де діти разом декорували макет української хати і гралися в народні ігри, ставали героями українських казок, відгадували загадки.

Окрім мистецьких майстер-класів, діяла плекальня для дітей від народження до 3 років із лекційною частиною для батьків про те, як колись готувалися до народження дитини, як купали і сповивали немовля, у які перші забавлянки («Ладки», «Кую-кую чобіток», «Сорока-ворона») гралися з дитинкою, щоб вона розвивалася належним чином, що робили, як дитина злякається, як відбувалися святкування 1 року життя та пострижини. Усі охочі могли навчитися від мешканки с. Гнідин на Київщині, як співали та приказували до дітей, почути колискові, забавлянки та казки в її виконанні й самі могли повправлятися у співі колискових на майстер-класі відомого етномузиколога Г. Коропниченко. Також діяли майстер-класи з козацької вправності та їзди на коні, народних танців у супроводі музик. Еспозиційна частина фестивалю – виставка дослідження «Дитина в звичаях і побуті українського народу», своєрідне продовження праці Марка Грушевського «Дитина в звичаях і віруваннях українського народу» – представлений унікальний дитячий одяг, взуття, прикраси, меблі (XIX–XX ст.), іграшки (XI–XX ст.), дитячі знаряддя праці, дитина в зображенні народних художників і на старовинних фотографіях (XIX–XX ст.). У виставці взяли участь 8 музеїв з України за ініціативи музею Івана Гончара. На виставці також демонструвався експедиційний відеозапис забавляння дитини сільськими жінками з Чернігівщини, Сумщини, Київщини та Полтавщини – як розповідали забавлянки, казки і що при цьому робили, як співали колискових, як робили масаж та зарядку немовлятам і що при цьому приказували.

Залучення музейного простору та фондів до проведення різноманітних культурно-мистецьких заходів широко застосовується також у діяльності Національного музею народної архітектури та побуту України. У щорічному святі Покрови, Днях коваля, гончара, різьбяра, ткалі та вишивальниці, фестивалях «Осінь весільна», «Івана Купала», циклі зимових свят «Зима в українському скансені: від Романа до Йордана» [15] дитячі фольклорні гурти репрезентують регіональні особливості ігрової та фольклорної складових традиційної української дитячої субкультури, проводяться майстер-класи з

виготовлення народних іграшок із різних природних матеріалів. Діти-відвідувачі потрапляють у природне середовище існування традиційної дитячої субкультури і можуть спробувати себе як її активні учасники.

Особливою у справі інтеграції традиційної української дитячої субкультури в музейний простір є діяльність співробітників Національного історико-культурного заповідника «Чигирин», зокрема відділу «Суботівський історичний музей». Спочатку було проведено декілька пересувних і тимчасових виставок, присвячених життю та діяльності М. Грушевського – видатного дослідника явища дитинства в традиційній культурі, настоятеля Михайлівської церкви в Суботіві. Зацікавлення його особистістю, науковою спадщиною підштовхнуло до ідеї створення у складі закладу – на базі відділу «Суботівський історичний музей» – Музею Дитини. Необхідність появи цього музейного закладу саме в Суботіві зумовлена тим, що життя у ньому стало найбільш результативним періодом збиральницько-дослідницької діяльності українського етнографа та фольклориста Марка Федоровича Грушевського – видатного українського дослідника феномену дитини в традиційній культурі. Науковий співробітник музею Н. Кукса підготувала концепцію, структурний та тематико-експозиційний плани нового музею [14; 194]

Згідно з цією концепцією передбачається музеєфікація автентичної будівлі XIX ст. (пам'ятка «Українська хата») на місці садиби Хмельницьких у Суботіві, створення в ній постійної експозиції нового музейного закладу, облаштування території, прилеглої до музею для проведення традиційних ігор і розваг. Значна частина музейної експозиції демонструватиме самотутній світ української дитини у всій широті його проявів (за матеріалами, зібраними М. Грушевським на Чигиринщині протягом 1898–1900 рр.). Експозицію сформують предмети народного побуту, пов'язані з дитиною, авторські реконструкції народних іграшок і забавок, світлини із зображенням дітей кінця XIX – поч. XX ст. у фондах заповідника, роботи художника-реставратора заповідника Н. Атамась на тему дитячих ігор і забавок, створені за описами М. Грушевського.

З метою наповнення нової експозиційної бази, зокрема поповнення колекції народної іграшки, співробітниками закладу систематично проводяться молодіжні мистецькі симпозиуми-практикуми та різноманітні конкурси (Всеукраїнський молодіжний симпозиум гончарного мистецтва «Чигирин», Всеукраїнський симпозиум народного мистецтва «Суботів») [28].

На початку 2000-х років із метою поповнення музейної колекції місцева майстриня Н. Тагірова відтворила ляльки, що перегукуються з особистою колекцією вузлових ляльок М. Грушевського. До колекції музею потрапили і авторські ляльки місцевої майстрині О. Черноус та її учнів. Співробітники Н. Кукса, Я. Діденко та О. Трошинська підготували проект «Створення Музею Дитини» до Плану реалізації Стратегії розвитку Черкаської обл. на період 2015–2017 рр. Одним із пунктів проекту є проведення фестивалю майстрів народної іграшки на базі заповідника для відтворення предметів етнографічної колекції М. Грушевського з метою поповнення музейної колекції традиційних іграшок. У майбутньому новий музей може стати значним освітнім центром із популяризації традиційної української дитячої культури, місцем впровадження дитячих інтерактивних програм, розроблених на основі традиційних дитячих ігор і забавлянок, проведення творчих дитячих фестивалів.

На жаль, у більшості етнографічних, історичних і краєзнавчих музеїв практично відсутня тема дитинства як культурного явища або ж обмежена декількома предметами побуту (колиска, іграшки) і не висвітлена повною мірою. Досвід Суботівської філії Чигиринського історико-культурного заповідника та виставка, проведена в Національному центрі народної культури «Музей Івана Гончара», є поодинокими явищами репрезентації музейними фондами традиційної української дитячої субкультури.

Висновки і пропозиції. На підставі проаналізованого музейного досвіду можна зробити висновок, що окремі фрагменти ігрової та обрядової складових традиційної дитячої субкультури починають застосовуватися в практиці роботи музеїв. Проте бракує концептуального підходу до репрезентації світу дитини в традиційній культурі як складової музейних експозицій. Необхідне запровадження максимальної кількості складових традиційної дитячої субкультури в сучасні музейні практики, адже це не лише розширить їх асортимент, а й забезпечить виконання музеями свого головного завдання – сприяти ефективному процесу пізнання. Адже, за визначенням Міжнародної ради ICOM: «Відповідно до статуту ICOM, прийнятого XX Генеральною асамблеєю у Відні (Австрія, 24 серпня 2007 р.), музей є відкритою для публіки некомерційною інституцією, що стоїть на службі суспільства задля його розвитку. Музей збирає, зберігає, досліджує матеріальну і нематеріальну спадщину людства та його середовища задля реалізації дослідницьких, освітніх, рекреаційних функцій» [32]. Сучасні музеї мають бути не лише осередками збереження старожитностей і мистецьких творів, а поліфункціональними центрами, що поєднують просвітницьку, наукову та

експозиційно-музейну діяльність. Діяльність музеїв розширюється завдяки залученню театралізованих форм роботи, проведенню лекторіїв на основі музейних колекцій, театралізованих екскурсій, фестивалів. У всіх цих формах музейної роботи може бути задіяний когнітивний потенціал традиційної української дитячої субкультури.

Список використаної літератури

1. Абраменкова В. В. Социальная психология детства: развитие отношений ребенка в детской субкультуре. М. : Моск. психолого-социальный ин-т; Воронеж: Изд-во НПО «Модек», 2000 . 416 с.
2. Бекетова В. «Світ дитинства» в музеї: створення дитячої колекції, експозиційне втілення теми. *Волинський музейний вісник: Наук. зб.: Вип. 6*. Луцьк, 2014. С. 83–87.
3. Берри Джон В., Пуртинга Айп Х., Сигалл Маршалл Х. Кросс-культурная психология. Исследования и применение. Харьков : Гуманитарный центр, 2007. 560 с.
4. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте. Психол. очерк. 3-е изд. М. : Просвещение, 1991. 93 с.: ил.
5. Выготский Л. С. Мышление и речь. М. : Лабиринт, 1999. 352 с.
6. Гавриш Н., Варяница Л. Особливості дитячої субкультури в сучасному соціумі. *Дошкільна освіта*. № 1. Запоріжжя, 2007. С. 1–15.
7. Грушевський М. Ф. Дитина в звичаях і віруваннях українського народу. Упорядк. та післямова Я. Левчук. С. 216–231; *Життєпис М. Ф. Грушевського*. М. Кучеренко. Київ : Либідь, 2006. С. 232–246 [250 с.: іл.].
8. Данилюк І. Етнічна психологія як галузь наукового знання: історико-теоретичний вимір: монографія. Київ : «Самміт-книга», 2010. 432 с.
9. Дитина в звичаях і віруваннях українського народу. Матеріали з південної Київщини. Зібрав Мр. Г. Обробив др. З. Кузеля. *Матеріали до українсько-руської етнології*. Львів: З друкарні Наукового товариства ім. Шевченка, 1906. Т. 8. 211 с.
10. Дитина в звичаях і віруваннях українського народу. Матеріали з південної Київщини. Зібрав Мр. Г. Обробив др. З. Кузеля. *Матеріали до українсько-руської етнології*. Львів: З друкарні Наукового т-ва ім. Шевченка, 1907. Т. 9. 143 с.
11. Дитяча школа традиції «Орелі» URL: <https://honchar.org.ua/> (Дата звернення 3.09.18).
12. Дитячий фольклорний гурт «Орелі» на культурно-мистецькому заході до Міжнародного дня захисту дітей. URL: <https://www.facebook.com/gurt.oreli/> (Дата звернення 3.09.18).
13. Дитячі забавки та гри усякі. Зібрані по Чигиринщині Київської губернії Мр. Г. *Київська старовина*. 1904. № 7–9. С. 51–105.
14. Діденко Я., Кукса Н. Дослідження доробку Марка Грушевського у науково-освітній діяльності Національного історико-культурного заповідника «Чигирин». *Постать Марка Грушевського на зламі епох: історико-культурологічні візії*. Зб. наук. пр. Київ : Ін-т культурології НАМ України, 2016. С. 192–197.
15. Зима в українському скансені. Від Романа до Йордана. URL: <https://www.facebook.com/events/279647152679622/> (Дата звернення 15.12.18).
16. Культурний декрет: «Баран-баран-буц». Інтерактивна бесіда URL: <https://www.facebook.com/museumMukhailoHrushevsky/> (Дата звернення 10.12.18).
17. Личкова В. А. Універсалізм і регіоніка в сучасній етнокультурології. *Культурологічна думка*. Київ, 2010. Вип. 2. С. 48–53.
18. Левчук Я. М. Традиційна українська дитяча субкультура у висвітленні когнітивної культурології. Київ : Інститут культурології НАМУ, 2012. 240 с.
19. Майстерня українського етнічного одягу для дітей «Аденчик-Баденчик» URL: <http://ade-bade.com.ua/> (Дата звернення 14.08.18).
20. Марш Генрі: «Те, як виростають діти, визначає, яким буде згодом наше суспільство». URL: <https://starylev.com.ua/news/genri-marsh-te-yak-vyrostayut-dity-vyznachaye-yakym-bude-zgodom-nashe-suspilstvo> (Дата звернення 24.09.18).
21. Мид М. Культура и мир детства: Избранные произведения. М. : Наука, 1988. 427 с.
22. Найден О. Українська народна іграшка. Київ : АртЕк, 1999. 252 с.
23. Народна культура українців: Життєвий цикл людини. Т. 1: *Діти. Дитинство. Дитяча субкультура*. Київ : Дуліби, 2008. 400 с.
24. Панахид Г. І. Музейна педагогіка: тематичний покажчик літератури. Львів: ЛІГА Львів, 2015. 66 с. (Серія «Музейна педагогіка»). URL: https://www.researchgate.net/publication/321857766_MUZEJNA_PEDAGOGIKA_tematicnij_pokazcik_literaturi (Дата звернення 24.09.18).
25. Покровский Е. А. Детские игры, преимущественно русские (в связи с историей, этнографией, педагогией и гигиеной). С.-Пб. : Историческое наследие, 1994. 387 с.
26. Проект Національного музею історії України «Українські родини», «Історія роду педагога, краєзнавця, діяча церковного відродження доби Української революції о. Марка Грушевського», 13 травня 2018 р., URL: <https://nmiu.com.ua/anonsy-museum/729-pobornyk-pomisnoi-tserkvy-istoriia-rodu-pedahoha-kraeznavtsia-diiacha-tserkovnoho-vidrozhennia-doby-ukrainskoi-revoliutsii-o-marka-hrushevskoho-13-travnia> (Дата звернення 24.09.18).

27. Скляренко О.А. Українська сільська лялька: її прояв в міській культурі, шляхи дослідження. *Музейна педагогіка – проблеми, сьогодення, перспективи. Матеріали наук.-практ. конф. (24–25 вересня 2013 р.)*. Київ, 2013. С.69–71.

28. Суботівський історичний музей НІКЗ «Чигирин» URL:<https://www.facebook.com-Суботівський-історичний-музей-НІКЗ-Чигирин-326063410913576/> (Дата звернення 11.11.18).

29. Тищенко Т. Майстер-клас виготовлення української народної ганчір'яної ляльки для дітей дошкільного віку. *Волинський музейний вісник: Наук.зб.: Вип.6*. Луцьк, 2014. С. 199–200.

30. Эльконин Д. Б. Психология игры. М., 1999. 359 с.

31. Keith R. Play and creativity: Children's Culture in the United States. *Culture*. 1982. № 4. 230 p.

32. ICOM. Museum Definition ICOM: *International Council of Museums*. URL:<http://icom.museum/the-vision/museum-definition> (date of address 13.11.2016).

References

1. Abramenkova V. V. *Sotsyalnaya psikhologiya detstva: razvitye otnosheniy rebenka v det'skoy subkulture*. Moskva: Moskovskyy psikhologo-sotsyallyy ynstitut; Voronezh: Yzdatelstvo NPO «Modek», 2000. 416 s.

2. Beketova V. «Svit dytynstva» v muzei: stvorenniya dytyachoy kolektsiyi, ekspozytsiynе vtilennya temy. *Bolynskyy muzeyny visnyk: Nauk. zb.: Vyp. 6*. Lutsk, 2014. S. 83–87.

3. Berri Dzhon V., Purtinga Ayp X., Sigall Marshall X. *Kross-kul'turnaya psikhologiya. Issledovaniya i primeneniye*. Khar'kov: Gumanitarnyy tsentr, 2007. 560 s.

4. Vyhotskyy L. S. *Vobrazhenye y tvorchestvo v det'skom vozraste*. Psykhol. ocherk. 3-e yzd. Moskva: Prosveshchenye, 1991. 93 s.: yl.

5. Vyhotskyy L. S. *Myshlenye y rech*. Moskva: Labyrint, 1999. 352 s.

6. Havrysh N., Varyanytsya L. *Osoblyvosti dytyachoy subkultury v suchasnomu sotsiumi*. Doshkilna osvita. № 1. Zaporizhzhya, 2007. S. 1–15.

7. Hrushevskyy Marko. *Dytyna v zvychayakh i viruvannyakh ukrayinskoho narodu*. Uporyadk. ta pislyamova YA. Levchuk, s. 216–231.; Zhytyepys M. F. Hrushevs'koho M. Kucherenko. S. 232–246. Kyiv: Lybid, 2006. 250 s.: il.

8. Danylyuk I. *Etnichna psikhologiya yak haluz naukovoho znannya: istoryko-teoretychnyy vymir: monohrafiya*. Kyiv: «Sammit-knyha», 2010. 432 s.

9. *Dytyna v zvychayakh i viruvannyakh ukrayinskoho naroda*. Materialy z poludennoyi Kyivshchyny. Zibrav Mr. H. Obrobyv dr. Z. Kuzelya. Materialy do ukrayinsko-ruskoyi etnologiyi. Lviv: Z drukarni Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka, 1906. T. 8. 211 s.

10. *Dytyna v zvychayakh i viruvannyakh ukrayinskoho naroda*. Materialy z poludennoyi Kyivshchyny. Zibrav Mr. H. Obrobyv dr. Z. Kuzelya. Materialy do ukrayinsko-ruskoyi etnologiyi. Lviv: Z drukarni Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka, 1907. T. 9. 143 s.

11. *Dytyacha shkola tradytsiyi «Oreli»* URL:<https://honchar.org.ua/> (date of address 3.09.18).

12. *Dytyachyy folklorny hurt «Oreli» na kul'turno-mystetskomu zakhodi do Mizhnarodnoho dnya zakhystu ditey*. URL: <https://www.facebook.com/gurt.oreli/> (date of address 3.09.18).

13. *Dytyachi zabavky ta hry usyaki*. Zibrani po Chyhyrynshchyni Kyivskoyi huberniyi Mr. H. Kyivska starovyna. 1904. № 7–9. S. 51–105.

14. Didenko YA., Kuksa N. *Doslidzhennya dorobku Marka Hrushevskoho u nauково-osvitniy diyalnosti Natsionalnoho istoryko-kulturnoho zapovidnyka «Chyhyryn»*. Postat Marka Hrushevskoho na zlami epokh: istoryko-kulturolohichni viziyyi. Zbirnyk naukovykh prats. Kyiv: Instytut kulturolohiyi NAM Ukrayiny, 2016. S. 192–197.

15. *Zyma v ukrayinskomu skanseni. Vid Romana do Yordana*. URL: <https://www.facebook.com/events/279647152679622/> (date of address 15.12.18).

16. *Kulturnyy dekret: «Baran-baran-buts»*. Interaktyvna besida URL:<https://www.facebook.com/museumMykhailoHrushevsky/> (date of address 10.12.18).

17. Lychkovakh V. A. *Universalizm i rehionika v suchasnyy etnokulturolohiyi*. Kulturolohichna dumka. Kyiv, 2010. Vyp. 2. S.48–53.

18. Levchuk Y. M. *Tradytsiyna ukrayinska dytyacha subkultura u vysvitleni kohnityvnoyi kulturolohiyi*. Kyiv: Instytut kulturolohiyi NAMU, 2012 r. 240 s.

19. *Maysternya ukrayinskoho etnichnoho odyahu dlya ditey «Adenchyk-Badenchyk»* URL: <http://ade-bade.com.ua/> (date of address 14.08.18).

20. Marsh Henri: «Te, yak vyrostayut dity, vyznachaye, yakym bude z'hodom nashe suspilstvo». URL: <https://starylev.com.ua/news/genri-marsh-te-yak-vyrostayut-dity-vyznachaye-yakym-bude-zgodom-nashe-suspilstvo> (date of address 24.09.18).

21. Myd M. *Kultura y myr detstva: Yzbrannyye proyzvedenyya*. Moskva: Nauka, 1988. 427 s.

22. Nayden O. *Ukrayinska narodna ihrashka*. Kyiv: Artek, 1999. 252 s.

23. *Narodna kultura ukrayintsiv: Zhyttyevyy tsykl lyudyny*. Tom 1: Dity. Dytynstvo. Dytyacha subkultura. Kyiv: Duliby, 2008. 400 s.

24. Panakhyd H. I. *Muzeyna pedahohika: tematychnyy pokazhchyk literatury*. Lviv: LIHA Lviv, 2015. 66 s. (Seriya «Muzeyna pedahohika»). URL: https://www.researchgate.net/publication/321857766_MUZEJNA_PEDAGOGIKA_tematicnij_pokazcik_literaturi (date of address 24.09.18).

25. Pokrovskyy E. A. Det-skye yhry, preymushchestvenno russkiye (v svyazy s ystoryey, étnohrafeyey, pedahohyey y hyhyenoy) Sankt-Peterburh: Ystorycheskoe nasledye, 1994. 387 s.
26. Sklyarenko O. A. Ukrayinska sil's'ka lyalka: yiyyi proyav v miskiy kul'turi, shlyakhy doslidzhennya. Muzeyna pedahohika – problemy, sohodennya, perspektyvy. Materialy naukovy-praktychnoyi konferentsiyi (24–25 veresnya 2013 r.) Kyiv, 2013. С. 69–71.
27. Subotivskyy istorychnyy muzey NIKZ «Chyhyryn» URL: <https://www.facebook.com-Subotivskyy-istorychnyy-muзей-NIKZ-Chyhyryn-326063410913576/> (date of address 11.11.18).
28. Tyshchenko T. Mayster-klas vyhotovlennya ukrayinskoyi narodnoyi hanchiryanoyi lyalky dlya ditey doshkilnoho viku. Bolynskyy muzeyny visnyk: Nauk. zb.: Vyp. 6. Luts'k, 2014. S. 199–200.
29. Élkonyn D. B. Psykholohyya yhry. Moskva, 1999. 359 s.
30. Keith R. Play and creativity: Childrens Culture in the United States. Sulture. 1982. № 4. 230 p.
31. ICOM. Museum Definition ICOM: International Council of Museums. URL: <http://icom.museum/the-vision/museum-definition> (date of address 13.11.2016).
32. Proekt Natsionalnoho muzeju istoriyi Ukrayiny «Ukrayinski rodyny», «Istoriya rodu pedahoha, kraeyznavtsya, diyacha tserkovnoho vidrozhennya doby Ukrayinskoyi revolyutsiyi o. Marka Hrushevskoho», 13 travnya 2018 r., URL: <https://nmiu.com.ua/anonsy-museum/729-pobornyk-pomisnoi-tserkvy-istorii-rodu-pedahoha-kraeyznavtsia-diyacha-tserkovnoho-vidrozhennya-doby-ukrainskoi-revoliutsii-o-marka-hrushevskoho-13-travnia> (date of address 24.09.18).

ТРАДИЦИОННАЯ УКРАИНСКАЯ ДЕТСКАЯ СУБКУЛЬТУРА В СОВРЕМЕННОМ МУЗЕЙНОМ ПРОСТРАНСТВЕ

Левчук Ярослава – кандидат филологических наук,
старший научный сотрудник отдела культурной антропологии,
Институт культурологии НАМ Украины, г. Киев

Рассмотрено явление традиционной детской субкультуры как пространство инкультурации личности. Проанализированы пути и формы использования составляющих традиционной украинской детской субкультуры в современном музейном пространстве, в частности в Национальном музее истории Украины, Мемориальном музее Михаила Грушевского, Национальном центре народной культуры «Музей Ивана Гончара», Национальном историко-культурном заповеднике «Чигирин».

Ключевые слова: традиция, украинская детская субкультура, инкультурация, музейные практики.

TRADITION OF THE UKRAINIAN CHILD SUBCULTURE IN THE STATE-OF-THE-ART MUSEUM SPACE

Levchuk Yaroslava – PhD Department of Cultural Anthropology
Institute of Cultural Studies of National Academy of Arts of Ukraine, Kyiv

The phenomenon of traditional child subculture as a space of personality inculturation is defined. The ways and forms of using the components of the traditional Ukrainian child subculture in the modern museum space, in particular, in the National Museum of History of Ukraine, the Memorial Museum of Mikhail Hrushevsky, the National Center for Folk Culture «Ivan Honchar Museum», the National Historical and Cultural Reserve «Chigirin» are analyzed.

Key words: tradition, Ukrainian child subculture, inculturation, museum practices.

UDC 316.736:728+161.2

TRADITION OF THE UKRAINIAN CHILD SUBCULTURE IN THE STATE-OF-THE-ART MUSEUM SPACE

Levchuk Yaroslava – PhD Department of Cultural Anthropology
Institute of Cultural Studies of National Academy of Arts of Ukraine, Kyiv

The article describes the phenomenon of traditional child subculture as a space of identity inculturation. The ways and forms of using the components of the traditional Ukrainian child subculture in the modern museum space, in particular, in the National Museum of History of Ukraine, the Memorial Museum of Mikhail Hrushevsky, the National Center of Folk Culture «Ivan Honchar Museum», the National Historical and Cultural Reserve «Chigirin» are analyzed.

The problem urgency is determined by the challenges of modern Ukrainian society, which is at the crossroads of two contradictory tendencies of civilization development: globalization and tribolization (the movement towards ethno-national identity). Much of the institutional resource of Ukraine is aimed at forming a national identity of the individual. Many museums are changing the methods of working with the child audience, focusing on both needs and requests of a child and aiming to attract the child as an active figure in the cultural space. The process of inculturation, through which the ethnic group «bequeaths itself» to new members, primarily children, is gaining new significance in the modern globalized world. The subject of the study is the cognitive properties of the components of the traditional Ukrainian child subculture and their application in the modern museum space.

The aim of this article is to study the use of elements of the traditional Ukrainian child subculture in the museum space. The use of child folklore, national child clothes, toys and household items related to the child, in several

museums in Kiev will be analyzed, as well as forms of popularization of M. Hrushevsky's child studies in the museum practices of the National Historical and Cultural Reserve «Chigirin» are outlined.

Results and practical application of the study. The results of the study can be used in the concepts and practices of Ukrainian museums and cultural and educational centers for the wider use of the traditional Ukrainian child subculture components. The research includes the author's experience of using of the components of the traditional Ukrainian child subculture in interactive cultural and educational projects of the National Museum of History of Ukraine and the Memorial Museum of Mikhail Hrushevsky.

Key words: tradition, Ukrainian child subculture, inculturation, museum practices.

Надійшла до редакції 2.11.2018 р.